

Trekk av sjøfugler og gjess langs Norskekysten

Andreas M. Winnem & Paul Shimmings

Norsk Ornitologisk Forening

© Norsk Onitologisk Forening

e-post: ingar@birdlife.no

Publikasjon: Digitalt dokument (PDF)

Forsidebilde: © Ingar Jostein Øien

Layout: Ingar J. Øien

Redaktør: Ingar J. Øien

Anbefalt referanse: Winnem, A. M. & Shimmings, P. 2010. Kartlegging av trekk hos sjøfugler og gjess langs norskekysten. Norsk Ornitologisk Forening. Rapport nr 5-2010. 16 sider.

ISSN: 0805-4932

ISBN: 978-82-78-52105-2

INNHold

1. INNLEDNING	3
2. METODE	3
3. INNSAMLEDE DATA.....	3
3.1 EIGERØYA FYR.....	3
3.2 SKOGSØY.....	4
3.2.1 <i>Datainnsamling</i>	4
3.2.2 <i>Vårtrekk</i>	4
3.2.3 <i>Høsttrekk</i>	4
3.3 LRSK ROGALAND.....	4
3.4 STADTLANDET.....	4
3.5 TITRAN	5
3.6 TARVA	5
3.7 GJÆSINGEN	5
3.8 RØST.....	6
4. TREKKFORLØP HOS KORTNEBB-, HVITKINN- OG RINGGÅS LANGS NORSKEKYSTEN.....	6
4.1 KORTNEBBGÅS ANSER BRACHYRHYNCHUS	6
4.1.1 <i>Utbredelse</i>	6
4.1.2 <i>Bestandsutvikling</i>	6
4.1.3 <i>Trekk, trekkruiter og rasteplasser</i>	6
4.2 HVITKINNGÅS BRANTA LEUCOPSIS.....	10
4.2.1 <i>Utbredelse</i>	10
4.2.2 <i>Bestandsutvikling</i>	10
4.2.3 <i>Trekk, trekkruiter og rasteplasser</i>	10
4.3 RINGGÅS BRANTA BERNICLA	13
4.3.1 <i>Utbredelse</i>	13
4.3.2 <i>Bestandsutvikling</i>	13
4.3.3 <i>Trekk, trekkruiter og rasteplasser</i>	13
LITTERATUR	15

1. INNLEDNING

Denne rapporten oppsummerer resultatene fra innsamling av data på trekkende sjøfugl langs norskekysten. Arbeidet er utført av NOF med økonomisk støtte fra DN.

Bakgrunnsinformasjon og utfyllende opplysninger om rådataene som er samlet inn, samt en oppsummering av trekkforløpet for gjess presenteres. Kontaktperson ved DN har vært Brit Veie Rosvold.

2. METODE

Aktuelle personer som har brukt mye tid på å registrere trekkende sjøfugl de siste årene, har blitt kontaktet og spurt om de vil bidra med data til prosjektet. Dataene er i de fleste tilfeller ikke et resultat av systematiske tellinger, men samlet inn på fritiden av fuglekikkere med interesse for sjøfuglkikking. Følgelig er de fleste tellinger gjort på dager med kraftig pålandsvind som gjør at fuglene blir synlige fra observasjonspunkter på land. Dataene gir ikke noen fullstendig oversikt over trekkforløp, men de gir en god pekepinn på hvor de ulike artene kan opptre i gode antall. Data fra hele norskekysten er etterspurt, med unntak av fjordstrøk. Flere aktuelle bidragsytere har ikke hatt mulighet til å bidra med data på grunn av tidsrammene for prosjektet. Nærmere opplysninger om hvordan dataene er innsamlet presenteres lokalitetsvis under.

3. INNSAMLEDE DATA

3.1 Eigerøya fyr

Teksten for Eigerøya fyr er skrevet av John Grønning. Observasjonene er gjort av ulike observatører. Alle data som foreligger, er inkludert. Både trekkende og stasjonære fugler er inkludert i tallene, men observasjonene dreier seg i hovedsak om trekkende fugl.

Observasjonene er gjort ved at det er foretatt ”trekkskåding” når det har vært bemanning og forhold til det. De dagene med trekk har vi telt sammenhengende f.eks. på morgenen eller på kvelden. Ellers er det tilfeldig med tanke på antall timer og tidspunkt på dagen. Lirene ses f.eks. som regel midt på dagen, men det er sjelden andre fugler da og følgelig lite dekning på det tidspunktet.

Trekket starter i februar med stormåkene på vei nordover. Suler og skarver trekker i april og mai. Ærfuglene kommer i mars og fortsetter ut april. Trekket av lommer starter som regel i april og mai. Returtrekket er i november med gode dagstall. For gjess så passerer grå-, hvitkinn- og ringgås fra april til juni. Havsvalemerkinga foregår i juli og august. Alkefuglene er tallrike i november. I desember er det stort sett over. På høsten er trekket svært væravhengig, men det er ikke unormalt med store dagstall. Eksempelvis er det registrert henholdsvis 21000 alkekonger og 4000 havhest på en dag.

I forhold til f.eks. Jæren så er ulempen med Eigerøya at en må gå 30 minutter for å komme ut til observasjonsplassen. På Jæren kan man kjøre bil helt fram til plassen, og det blir dermed bedre dekning, men jeg er ikke i tvil om at Eigerøy fyr er en bedre plass enn Jæren med tanke på sjøfugltrekket.

3.2 Skogsøy

Teksten er skrevet av Julian Bell. Dataene er også punsjet og i hovedsak samlet inn av Julian Bell. Det foreligger ytterligere data som ikke kunne punsjes på grunn av tidsnød.

3.2.1 Datainnsamling

Trekktellinger om våren starter som regel 05:30 eller 06:00, og i april og mai pågår de vanligvis i minst seks timer. Om sommeren varer tellingene vanligvis bare to-tre timer fra 05:30 utover. Om høsten varierer det mer både med hensyn til lengde og starttidspunkt.

Siden 2003 er det mer eller mindre tilfeldige dager jeg har vært på Skogsøy – det er ikke gjort noe valg av “gode” dager, bare dager som passer meg i forhold til familien, jobb osv. Eneste unntak er at jeg unngår tåke eller dårlig sikt.

Jeg ser for det meste med kikkert og bruker teleskop for bekreftelse av ID og antall når det er nødvendig. Har ofte ikke loggført stormåkene og ubestemte arter annet enn lommer.

3.2.2 Vårtrekk

Noen arter (f.eks. tjeld og fiskemåke) trekker mest i timene rundt daggry under gode trekkforhold. Andre arter passerer mer jevnlig gjennom dagen. Smålom har en topp utpå dagen, ofte ca 11:00-12:00 eller til og med seinere. Storskarv, hvitkingås og ringgås trekker ofte også over land, d.v.s. bak observatørene. Flere arter, inkludert lommer, passerer nært inntil eller over land under dårlig trekkforhold, som lavt skydekke eller sterk vind.

3.2.3 Høsttrekk

Varyerer mye mer enn vårtrekket. Vadere dominerer tidlig i sesongen. Ofte trekker tjeld og fiskemåke i de første timene etter daggry. Hvitkingjess og ringgjess blir ofte sett under perioder med sterk vind, i likehet med på våren.

3.3 LRSK Rogaland

Sjeldenhetskomitéen for fugler (LRSK) i Rogaland har laget en database som inneholder alle observasjoner som har blitt innmeldt til komitéen. For vanlige arter er kun store antall representert, mens for fåtallige arter skal alle observasjoner meldes inn. Ikke alle observatører ønsker å bidra med observasjoner til LRSK, og basen er således ikke komplett. Data på rastende fugler er også inkludert, også fra kystnære ferskvannslokaliteter. Datasettet er samlet fra hele fylket, og det inneholder kun observasjoner som er interessante i et faunistisk perspektiv. Dataene er på ingen måte et resultat av systematiske tellinger, men de inneholder mye verdifull informasjon om gode forekomster for mange aktuelle arter.

Materialet er punsjet og klargjort av Kjell Mjøltnes, sekretær i LRSK Rogaland. Originalfilen inneholdt ikke koordinater. Disse er funnet av Andreas Winnem via digitalt kart. For datapunkter som representerer tellinger i et større geografisk område, er koordinater hentet fra et tilfeldig punkt sentralt i det aktuelle området.

3.4 Stadtlandet

Store mengder data foreligger, men observatøren trengte mer tid til å klargjøre dem. Han skriver en oppsummerende tekst om trekket forbi Stadtlandet som oversendes så fort den er ferdig.

3.5 Titran

Titran Ornitologiske Stasjon ble stiftet i 1999. Fra dette året og frem til i dag har det blitt bedrevet registreringer av fugler flere uker hvert år. Det har primært vært satset på høsten i september og oktober. I denne perioden har det vært sammenhengende dekning på stasjonen i tre til fem uker årlig. Det er også gjort noen besøk til andre årstider, men da i hovedsak sporadiske helgebepok.

Nettfangst av spurvefugl blir prioritert ved høstoppholdet på stasjonen så lenge været tillater det. Ved kraftigere vind enn frisk bris eller ved vedvarende nedbør er det ikke forsvarlig å drive nettfangst, og det blir da som regel prioritert å kikke på trekkende sjøfugl. Det er uansett under slike værforhold at sjøfuglkikking har noe for seg på Titran da en for mange arter er avhengig av pålandsvind for at trekket skal være synlig fra observasjonspunktene som er tilgjengelige uten båt.

Titran ligger på vestspissen av Frøya med Frøyhavet rett utenfor og har således en fin beliggenhet for å registrere trekkende sjøfugl. Det mest brukte observasjonspunktet ligger ytterst på Heia ved den vestligste bebyggelsen på Titran. Herfra har man utsikt mot vest. Det er imidlertid skjærgård utenfor observasjonspunktet, og det gjør at avstanden til fuglene til tider blir stor. Observasjonspunktet ligger dessuten bare noen få meter over havet, og fugl som flyr lavt kan derfor lett bli oversett. Alternativt går det an å kikke på sjøen fra Stabben eller fra Kjervågsund. Fra Stabben har man utsikt mot syd over Frøyfjorden. Her er det lite forstyrrende skjærgård utenfor og fuglene kommer derfor gjerne nærmere, men man går glipp av hovedtrekket som går utenfor vestspissen av Frøya og videre mot Smøla. Fra Kjervågsund kikker man mot nord. Her er det også noe skjærgård utenfor, men mindre enn på Heia. Kjervågsund kan være et bra observasjonspunkt, særlig på nordvestlige vinder, men som for Stabben går man glipp av alt som trekker lenger vest. Alt i alt er det Heia som gir best uttelling, og det meste av sjøfuglkikking på Titran er gjort herfra. Det aller beste observasjonspunktet er uten tvil Slettringen fyr, som ligger på den vestligste øya utenfor Titran. Fyret blir imidlertid bare unntaksvis besøkt da stasjonen ikke har tilgang på båt.

Alle data som foreligger fra Titran, er inkludert. Materialet omfatter både trekkende og stasjonære fugler da det som regel ikke er skilt på dette i loggen. Særlig når det gjelder stormåker, terner og ærfugl vil tallene ofte i hovedsak dreie seg om stasjonære fugler.

3.6 Tarva

Tarva er besøkt årlig de siste årene av Morten Venås, men bare en til to dager hver høst. Dager med lovende værmelding for sjøfuglkikking er valgt. Alle data Morten Venås har er inkludert, men en annen observatør har ytterligere data som ikke er inkludert da vedkommende ikke hadde tid til å punsje data nå. Morten Venås punsjet også tre dagslogger han hadde fra Finnvær fyr i Froan.

Tarva er kanskje Sør-Trøndelags beste lokalitet for å se på sjøfugl da det ikke er noe forstyrrende skjærgård utenfor observasjonspunktet som brukes, og fordi man står inni en bunkers og observerer, fullstendig beskyttet for vær og vind.

3.7 Gjæsingen

Gjæsingen er besøkt regelmessig av Dag Bollingmo de siste 20 årene, hovedsakelig fra april til oktober. Han har i hovedsak kikket på sjøfugl når han har besøkt øyene. Det foreligger størst observasjonsmengde de siste 10 årene.

Utvalgte observasjoner, men alt som er av interesse, er inkludert, også noen registreringer av spurvefugl på trekk.

3.8 Røst

Det har vært besøkende fuglekikkere på Røstlandet hver høst siden 2004. Satsingen har vært rettet mot å finne rariteter, men mye tid har også blitt viet til å kikke på sjøen. Det foreligger mest data fra september og oktober, men også noe til andre årstider. Observasjonene er i hovedsak gjort fra sjøfuglbua som er satt opp utenfor flyplassen. Materialet er punsjet av Steve Baines.

Dessverre er det for de vanligste artene ikke alltid notert nøyaktige antall. Eksempelvis er antall for krykkje, havhest og havsule ofte bare notert med angivelser som "mange", "en del" osv. Disse er lagt inn i Artsobservasjoner med antall 1, men med "mange", "en del" osv. i kommentarfeltet.

4. Trekkforløp hos kortnebb-, hvitkinn- og ringgås langs norskekysten

Svalbard-bestandene av kortnebbgås, hvitkinngås og ringgås trekker langs norskekysten. Dette kapittelet beskriver trekkforløpet hos de tre artene og er skrevet av Paul Shimmings.

4.1 Kortnebbgås *Anser brachyrhynchus*

4.1.1 Utbredelse

Svalbardbestanden av kortnebbgås passerer norskekysten både på vår og høsttrekk. Gjessene overvintrer hovedsakelig i Danmark, Tyskland, Nederland og Belgia.

4.1.2 Bestandsutvikling

Kortnebbgåsbestanden har økt gradvis fra rundt 10.000 – 12.000 individer på 1930-tallet til dagens bestand på over 60.000 individer. Vinteren 2008–09 ble bestanden estimert til å være rundt 63,500 individer (Jesper Madsen, Danmarks miljøundersøgelser pers. medd.).

4.1.3 Trekk, trekkruiter og rasteplasser

Kortnebbgåsa som overvintrer på kontinentet, trekker i flere etapper på veien mot hekkeplassene på Svalbard (Figur 1). Tre ulike trekkstrategier benyttes på vårtrekk:

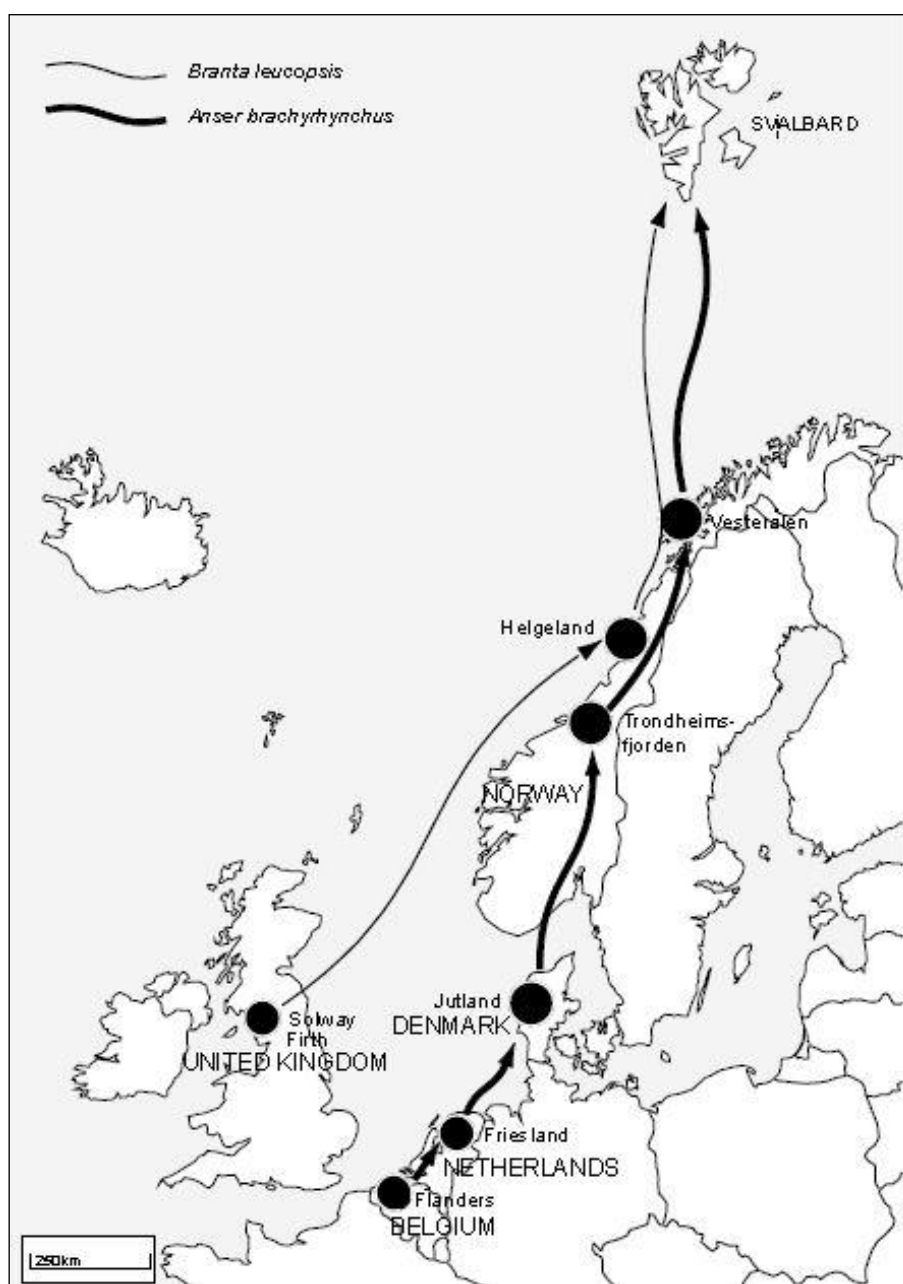
- 1) Danmark – Trondheimsfjorden – Vesterålen – Svalbard
- 2) Danmark – Trondheimsfjorden – Svalbard
- 3) Danmark – Vesterålen – Svalbard

Vårtrekk fra overvintringsområdene mot Norge foregår i hovedsakelig i april og mai. I de seinere årene har gjessene ankommet Trøndelag tidligere i årene med mildere vær (Tombre m.fl. 2008). Gjessene drar videre nordover mot Svalbard etter midten av mai. På Helgeland observerer man en topp i antall trekkende kortnebbgjess i midten av mai, der flere tusen individer i enkelte år blir observert når de passerer forbi vestsiden av fjellkjeden De Syv Søstre i Alstahaug (Shimmings m.fl., upublisert). Få individer mellomander på Helgeland på

vårtrekk, og det er ingen kjent regelmessige rasteplasser mellom Trondheimsfjorden og Vesterålen på vårtrekk.

Høsttrekk forbi kysten av Nordland skjer fra midten av september (tidligste observasjonsdato på Helgeland er 10. september, Shimmings 2008) til langt ut i oktober, men tidspunktet varierer veldig mellom årene. Registreringer hver høst siden 1999 viser at mange tusen kortnebbgjess passerer Helgeland på høsttrekk (Tabell 1). I enkelte år kan en stor andel av bestanden passere Helgeland på kun én dag. Som eksempel ble det den 25.09.2008 notert 21.480 kortnebbgjess på trekk mot sør (Shimmings 2008). Noen av gjessene følger kysten av Nordland, mens andre flyr over Saltfjellet og så videre over Mo i Rana og Hemnes.

Observasjoner av gjess som flyr langs kysten, viser at mange flyr langs en trekk-korridor som går mellom fjellskjeden De Syv Søstre (Alstahaug kommune) og øya Dønna (Dønna kommune), men en del flokker blir også notert lenger ut, vest for Dønna og Herøy kommuner.

Figur 1. Trekkruiter for kortnebbgås og hvitkinngås på våren. Fra Tombre m.fl. 2008.

Flygehøyden på høsttrekk varierer mye avhengig av mange faktorer, spesielt været. Under gunstig vær med lite vind kan gjessene trekke forbi i stor høyde, mens i sterk motvind flyr de noen få meter over bølgene. Shimmings & Antonsen (2002) noterte en gjennomsnittlig flygehøyde på 130 – 430 m.o.h. etter tre sesonger med observasjoner på Helgelandskysten. Tradisjonelt rastet kortnebbgjess på vårtrekk ved lokaliteter i Lofoten og Vesterålen. I 1980-tallet begynte et økende antall å raste ved Trondheimsfjorden. I dag raster gjessene hovedsakelig i to områder, nemlig ved Trondheimsfjorden og i Vesterålen (Madsen m.fl. 1999). Ved Trondheimsfjorden benytter kortnebbgjess spesielt kommunene Levanger, Verdal, Inderøy, Steinkjer og Verran (se for eksempel Nicolaisen m.fl. 2006). I Vesterålen bruker kortnebbgjess områder som hovedsakelig ligger i kommunene Sortland, Hadsel, Øksnes, Bø og Andøya (se for eksempel Tombre m.fl. 2004). Gjessene benytter også andre lokaliteter under trekket i varierende grad, som for eksempel rundt Tyrifjorden i Buskerud og våtmarksområder på Hedmark og i Oppland.

Tabell 1. Totalt antall kortnebbgjess talt på direkte trekk forbi Helgeland 1999 – 2009. Legg merke til at rastende gjess ikke er inkludert i antallet. (Kilde: Shimmings 2004, 2006a, 2007, 2008, 2009 og upublisert, Shimmings & Antonsen 2002).

År	Antall talt på direkte trekk
1999	3863
2000	16928
2001	10589
2002	3262
2003	1297
2004	2663
2005	676
2006	12000
2007	17400
2008	25200
2009	6150

Siden tidlig på 1990-tallet har kortnebbgjess rastet ved Trondheimsfjorden på høsten. I nyere tid har de også begynt å raste på Helgelandskysten i Nordland (Shimmings, under forb.). Shimmings & Antonsen (2002) oppsummerte observasjoner av trekkende kortnebbgjess på høstene 1999 – 2002. Da var det kun noen få observasjoner av små flokker som mellomlandet under trekket, med et mindre antall observert rastende i 2002. I 2004 ble det observert store flokker med rastende kortnebbgjess flere lokaliteter på Helgeland (Shimmings 2004). Siden 2004 har det blitt foretatt observasjoner hver høst ved lokaliteter i kommunene Herøy og Alstahaug (Tabell 2). Gjessene raster på Helgeland hovedsakelig i kommunene Alstahaug og Herøy. Antall rastende individer og hvilke lokaliteter som benyttes, varierer en del mellom sesongene, men de viktigste områder er rundt Søvik og på øyene Tjøtta og Offersøy, alle i Alstahaug kommune. Andre lokaliteter der kortnebbgjess er observert rastende, men uregelmessig (for eksempel i kun én sesong) er bl.a. Skogsøyleira i Nesna kommune (maks. 774 ind. høsten 2009).

Tabell 2. Maksimum antall kortnebbgjess registrert ved lokaliteter i kommunene Herøy og Alstahaug i Nordland 2004 – 2009. (Kilde: Shimmings 2004, 2006a, 2007, 2008, 2009 og upublisert).

Kommune	Sted	År	Maks. antall gjess
Herøy	Tenna & Sør-Herøy & Nord-Herøy	2004	1495
		2005	22
		2006	88
		2007	70
		2008	1
		2009	13
Alstahaug	Søvik	2004	178
		2005	92
		2006	270
		2007	655
		2008	70
		2009	1760
Alstahaug	Tjøtta & Offersøy	2004	1755
		2005	680
		2006	2195
		2007	505
		2008	487
		2009	1293

Rastende kortnebbgjess under høsttrekk i Nord-Trøndelag. Foto: Ingar Jostein Øien.

4.2 Hvitkinngås *Branta leucopsis*

4.2.1 Utbredelse

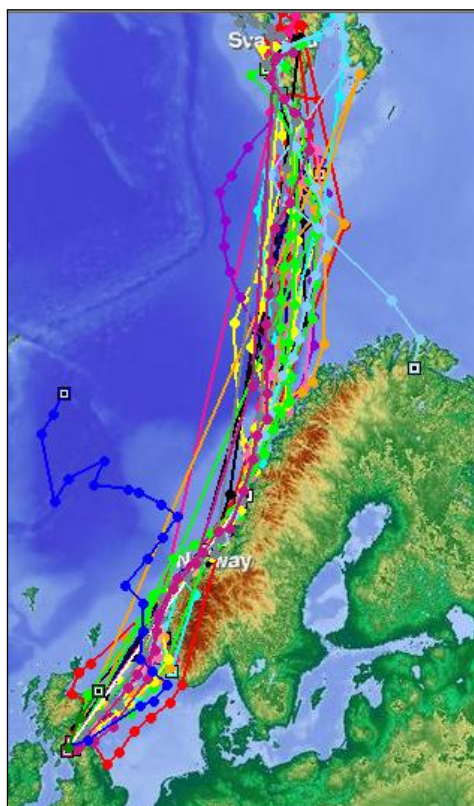
Hvitkinngåsbestanden som hekker på Svalbard overvinter nesten utelukkende ved Solwaybukta på grensen mellom det sørvestlige Skottland og nordvestlige England, men det er også en liten flokk som overvintrer nordøst i Skottland.

4.2.2 Bestandsutvikling

Bestanden har utviklet seg i positiv retning, takket være forskjellige faktorer som bl.a. fredning (både på hekkeplasser og overvintringsområde – arten er fredet i både Storbritannia og i Norge), opprettelse av reservater der arten får beite i fred, og endringer i jordbruket som resulterer i at gjessene er i bedre kondisjon. Både fredning og endringer i kvaliteten på maten har ført til at gjessene har en bedre overlevelse. Svalbard-bestanden av hvitkinngjess har dermed økt fra ca. 300 individer i 1948 (Owen & Norderhaug 1977) til dagens bestand på litt under 30.000 individer vinteren 2008 – 2009 (Griffin 2009).

4.2.3 Trekk, trekkruiter og rasteplasser

Hvitkinngåsas trekkroute fra Skottland via Norge til Svalbard (se Figur 1 i omtalen om kortnebbgås) ble først avslørt både ved hjelp av direkte feltobservasjoner samt ved bruk av individmerking (fargeringer). I nyere tid er det blitt tatt i bruk satellittsendere som er påmontert på ryggen til noen få gjess. Fram til slutten av 2009 hadde forskere merket 22 hvitkinngjess med slike sendere. Bruk av satellittsendere har gitt et mye mer detaljert bilde over trekkruiter til enkelte individer (Figur 2).

Figur 2. Trekkruiter hos 22 ulike hvitkinngjess merket med satellittsendere. Figuren adaptert fra kart fra Wildfowl & Wetlands Trust.

I tillegg til informasjon om selve posisjonen til en enkel gås, gir satellittsendere opplysninger om blant annet flygehøyde. Gjessene som passerte Helgelandskysten hadde i snitt en flygehøyde på ca. 50 m.o.h. (Larry Griffin, Wildfowl & Wetlands Trust, upubliserte data). Direkte observasjoner av trekkende hvitkinngås forbi Helgeland viser at de flyr på en trekkhøyde på mellom 25 – 150 m.o.h. (Paul Shimmings, upublisert).

Vårtrekket foregår hovedsakelig i perioden medio april til ultimo mai. De siste årene har en del gjess ikke begynt å trekke før i juni (Shimmings 2002), og det er en økende trend at de sist trekkende hvitkinngjessene trekker seinere enn de gjorde før (WWT, upublisert data). Hovedperioden, der man observerer fleste rastende gjess ved rasteplasser i Nordland (Helgeland og Vesterålen), er i perioden fra siste uke i april til ca. 20. mai.

Hvitkinngjess benytter fire ulike trekkstrategier på vårtrekk:

- 1) Solwaybukta (UK) – Helgeland – Vesterålen – Svalbard
- 2) Solwaybukta (UK) – Helgeland – Svalbard
- 3) Solwaybukta (UK) – Vesterålen – Svalbard
- 4) Solwaybukta (UK) – Svalbard

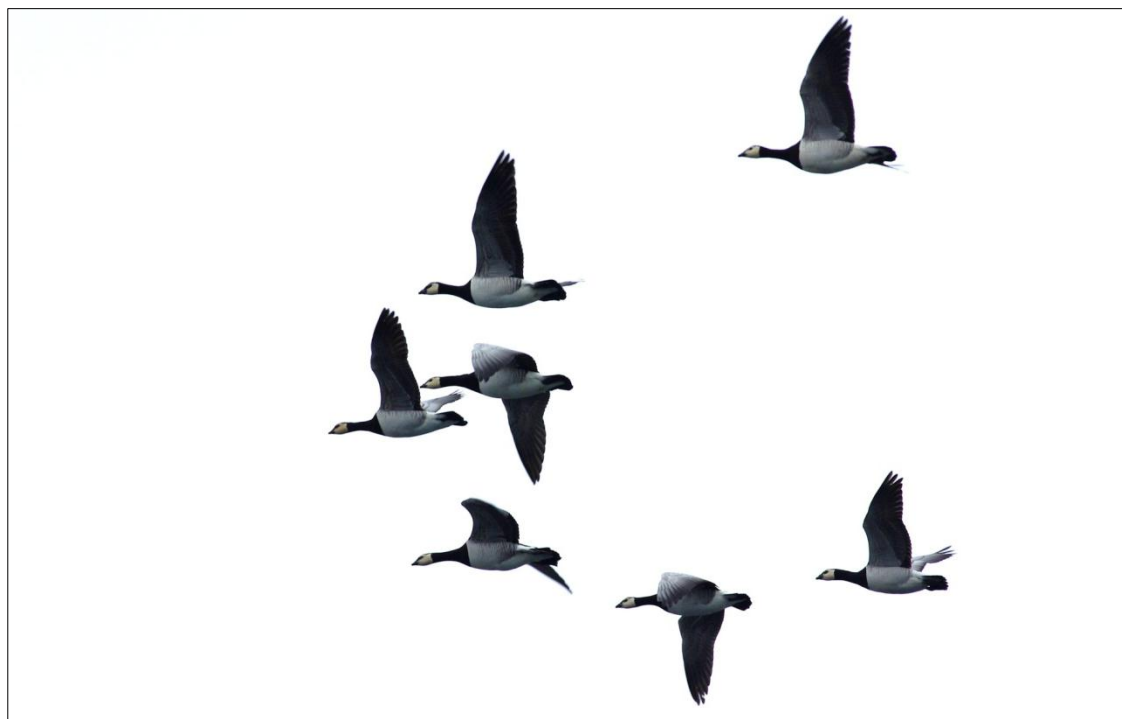
Bruk av Vesterålen som rasteplass på vårtrekk er noe som har skjedd relativt nylig (omtalt seinere). Det er i de siste 15 årene at hvitkinngjess har begynt å trekke mer eller mindre direkte fra Solwaybukta til Svalbard.

Tidligere var lokaliteter på Helgeland kjerneområdet for rastende hvitkinngjess på vårtrekk (Gullestad m.fl. 1984). På grunn av endringer i bosettingsmønster og opphør av skjøtsel mange plasser har gjessene flyttet seg fra øygrupper i havgapet til større øyer og øyer nærmere fastlandet (Black m.fl. 1991). Både endringer i landbruk, klimaendringer og en økning i antall individer i Svalbard-bestanden av hvitkinngjess har ført til at gjessene har tatt i bruk nye områder lenger nord for de tradisjonelle rasteplasser på Sør-Helgeland (Shimmings 1998, 2002). Ikke minst har det vært en betydelig økning i antall hvitkinngjess som benytter Vesterålen på vårtrekk. De første hvitkinngjessene ble observert rundt 1979 (K.-B. Strann og N. Gullestad upubl.). Særlig etter 1996 ble det notert en gradvis økning i bruk av lokaliteter i Vesterålen, og i 2009 ble en tredjedel av hele bestanden observert i Vesterålen, derav 22% i Andøy kommune (Shimmings m.fl. 2009, Ingunn Tombre pers. medd.). Det finnes flere lokaliteter langs kysten av Nordland mellom Vega i sør og Andøya i nord der det er registrert viktige konsentrasjoner av rastende hvitkinngjess på våren (Tabell 3). Antall registrerte rastende hvitkinngjess varierer mye og avhenger av værforhold, som er avgjørende for tidspunkt for avreise fra overvintringsområdene, av skjøtsel og forvaltning av habitater i rasteområdet, og av forstyrrelse i beiteområder.

Høsttrekk hos hvitkinngjess fra Svalbard foregår hovedsakelig i perioden fra medio september til slutten av oktober. Ofte trekker de fleste gjess mer eller mindre direkte fra Svalbard til Storbritannia, men i enkelte år kan betydelige mengder mellomlande på lokaliteter langs norskekysten på høsten (blant annet høsten 2005 da flere tusen gjess rastet ved flere lokaliteter langs kysten mellom Nordland og Rogaland – Shimmings 2006b). Gjessene kan i enkelte sesonger mellomlande på Bjørnøya, sør for Spitsbergen, men ikke nødvendigvis hver høst, og da i svært varierende mengder.

Tabell 3. Maksimumstillinger ved viktige rasteplasser på våren for hvitkinngås i tre ulike femårsperioder 1995 – 2009. Kun områder med minst én telling med minst 1% av den nåværende bestanden (dvs. 300 individer) er inkludert i tabellen. ? = data mangler.

Kommune	Sted	1996-1999	2000-2004	2005-2009
Vega	Hysvær	950	Sett	750
Vega	Lisøya	750	?	?
Vega	Lånan/Flovær	400	Sett	250
Vega	Vallsjø, Vega	300	300	330
Alstahaug	Alterøya-Åkerøya	600	200	Sett
Dønna	Vandved	1200	800	460
Herøy	Brasøy	621	335	100
Herøy	Husvær	600	430	200
Herøy	Sandvær	720	430	330
Herøy	Tenna & S.- & N.-Herøy	3050	2100	2680
Træna	Selvær	1500	1638	1400
Træna	Tørvær	400	?	?
Rødøy	Myken	490	60	Sett
Bodø	Givær	400	70	?
Røst	Røstlandet	50	400	100
Hadsel	Hadsel (hele kommunen)	0	94	286
Sortland	Sortland (hele kommunen)	200	1072	3170
Øksnes	Øksnes (hele kommunen)	0	350	1355
Andøya	Andøya (hele kommunen)	800	1600	6600

Trekkende hvitkinngjess forbi Vega. Foto: Ingar Jostein Øien.

4.3 Ringgås *Branta bernicla*

4.3.1 Utbredelse

Det finnes to underarter av ringgås *Branta bernicla* som observeres regelmessig i Norge, *B.b. bernicla* og *B.b. hrota*. Det er underarten *hrota* som passerer norskekysten på trekk og som omtales nærmere her. Underarten *bernicla* trekker gjennom Østersjøen, og kun ubetydelige antall registreres i Norge. Svalbard-bestanden av ringgås overvintret hovedsakelig i Danmark, men også i Nederland og i det nordøstlige England under kalde vintre.

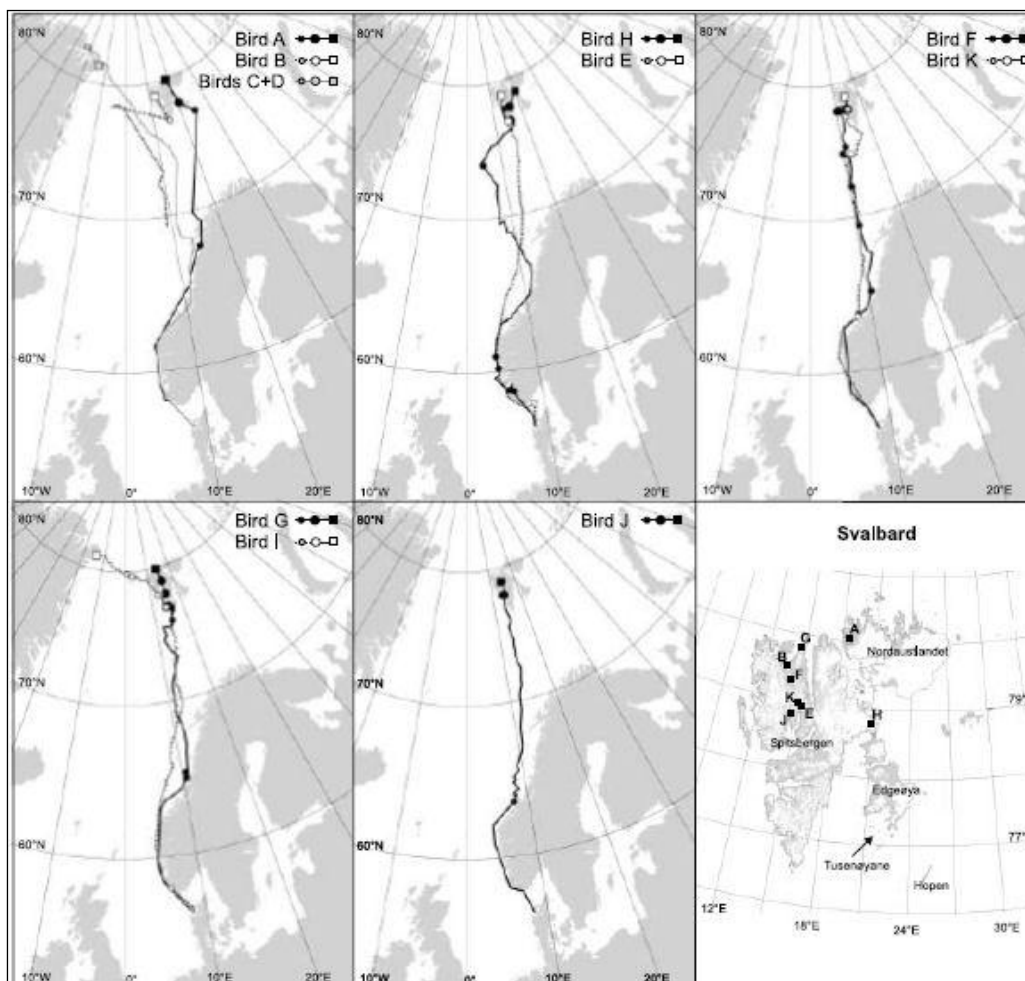
4.3.2 Bestandsutvikling

Svalbard-bestanden av ringgås *B.b.hrota* gikk dramatisk ned på 1930-tallet, både på grunn av matmangel (en sykdom desimerte forekomster av ålegras *Zostera sp.*) og beskatning i form av jakt. Seint på 1940-tallet og tidlig på 1950-tallet var bestanden på ca. 4.000 individer (Salmonsén 1958), og ca. 2.750 individer vinteren 1965-66 (Norderhaug 1969). Bestanden ble estimert til å være i størrelsesorden 1.600 – 2.000 individer mellom årene 1967-71 (Fog 1972). Etter dette finnes det ingen gode bestandstall før koordinerte tellinger ble gjennomført på 1980-tallet. Bestanden har økt sakte fra 3.450 – 4.000 individer på 1980-tallet til 4000 – 5800 individer tidlig på 1990-tallet (Clausen m.fl. 1998).

4.3.3 Trekk, trekkruiter og rasteplasser

Ringgås av underarten *B.b. hrota* som overvintret i Danmark, passerer norskekysten på vårtrekk. En stor andel av disse individene trekker forbi Lista i Vest-Agder, noe som er bekreftet fra direkte observasjoner av gjess på trekk forbi Lista Fuglestasjon. I de fleste årene passerer mellom 1.000 – 3.500 ringgjess forbi Lista på vårtrekk.

For å kunne avsløre trekkruiter hos ringgjess ble det påmonterte satellittsendere på noen få individer i hhv. 1997 og i 2001 (Clausen & Bustnes 1998, Clausen m.fl. 2003). Sporing av disse merkede fuglene viste at gjessene trekker forbi norskekysten på varierende avstander fra fastlandet, og at de fleste drar til Svalbard (Figur 3). Mer overraskende var det imidlertid at to individer med satellittsendere ikke dro til Svalbard men til Grønland. Den ene av disse fløy nord til Vega før den endret kursen ut over havet mot Grønland, mens den andre endret kursen utenfor Lofoten. Alle ringgjessene med satellittsendere hadde kun kortere pauser der de hvilte i områder langt fra land og rastet dermed ikke for å beite (Clausen m.fl. 2003).

Figur 3. Trekkruiter for ringgjess med påmonterte satellittsendere i mai og juni 1997 og 2001. Fra Clausen m.fl. 2003.

Hittil har ikke bruk av satellitt-telemetri gitt opplysninger om trekkstrategier på høsttrekk. Derimot er det flere observasjoner av trekkende ringgjess på høsten forbi norskekysten, og de gjenspeiler trekkruiten benyttet under vårtrekk.

Det finnes ingen kjente rasteplasser for ringgås på trekk forbi norskekysten. Det er mye som tyder på at arten trekker direkte mellom Danmark og Svalbard både under vår- og høsttrekk og mellomlander kun for å hvile og ikke for å beite. Mest sannsynlig trekker ringgjessene som hovedregel direkte til overvintringsområder i Danmark (Clausen m.fl. 1999). Enkelte år mellomlander imidlertid trolig en signifikant andel av bestanden på ukjente lokaliteter langs norskekysten, basert på tidspunkt for observasjoner av trekkende gjess langs kysten og påfølgende ankomstdato på Svalbard (Clausen m.fl. 1999).

Litteratur

- Black, J.M., Deerenberg, C. & Owen, M. 1991. Foraging behavior and site selection by Barnacle geese *Branta leucopsis* in a traditional and newly colonized spring staging habitat. *Ardea* 79: 349 – 358.
- Clausen, P. & Bustnes, J.O. 1998. Flyways of North Atlantic light-bellied brent geese *Branta bernicla hrota* reassessed by satellite telemetry. Sidene 235 – 249 i Mehlum, F., Black, J.M., & Madsen, J. (red.): Research on Arctic Geese. Proceedings of the Svalbard Goose Symposium, Oslo, Norway, 23 – 26 September 1997. Norsk Polarinstitutt Skrifter 200.
- Clausen, P., Green, M. & Alerstam, T. 2003. Energy limitations for spring migration and breeding: the case of brent geese *Branta bernicla* tracked by satellite telemetry to Svalbard and Greenland. *Øikos* 103: 426 – 445.
- Clausen, P., Madsen, J., Percival, S.M, Anderson, G.Q.A., Koffiberg, K., Mehlum, F. & Vangeluwe, D. 1999. Light-bellied Brent Goose *Branta bernicla hrota*: Svalbard. Sidene 312 – 327 i: Madsen, J., Cracknell, G. & Fox, A.D. (red.) 1999. Goose populations of the Western Palearctic – a review of status and distribution. Wetlands International and National Environmental Research Institute, Denmark. 344 sider.
- Fog, M. 1972. Status for knortegåsen (*Branta bernicla*). Report, Game Biology Station, Kalø. 105 sider.
- Griffin, L. 2009. Svalbard Barnacle goose monitoring in 2008/09. Side 8 i: Goose News: The Newsletter of WWT's Goose and Swan monitoring programme, issue nol. 8. The Wildfowl & Wetlands trust, Slimbridge, UK.
- Gullestad, N., Owen, M. & Nugent, M.J. 1984. Numbers and distribution of Barnacle geese *Branta leucopsis* on Norwegian staging islands and the importance of the staging area to the Svalbard population. Norsk Polarinstitutt Skrifter 181: 57 – 65.
- Madsen, J., Kuickjen, E., Meire, P., Cottaar, F., Haitjema, T., Nicolaisen, P.I., Bønes, T. & Mehlum, F. 1999. Pinkfooted goose *Anser brachyrhynchus*: Svalbard. Sidene 82 – 83 i: Madsen, J., Cracknell, G. & Fox, A.D. (red.) 1999. Goose populations of the Western Palearctic – a review of status and distribution. Wetlands International and National Environmental Research Institute, Denmark. 344 sider.
- Nicolaisen, P.I., Tombre, I.M., Madsen, J. & Kristensen, P. 2006. Nord-Trøndelag som rasteplass for kortnebbgjess. Status for våren 2005. NINA Rapport 118. 30 sider.
- Norderhaug, M. 1969. The present status of the brent goose (*Branta bernicla hrota*) in Svalbard. Norsk Polarinstitutt Årbok 1968: 7 – 23.
- Owen, M. & Norderhaug, M. 1977. Population dynamics of Barnacle geese *Branta leucopsis* breeding in Svalbard 1948 – 1976. *Ornis Scandinavica* 8: 161 – 174.
- Prop, J., Black, J.M., Shimmings, P. & Owen, M. 1998. The spring range of Barnacle geese *Branta leucopsis* in relation to changes in land management and climate. *Biological conservation* 86: 339 – 346.
- Salmonsens, F. 1958. The present status of the brent goose in Western Europe. *Meddelser fra Dansk Naturhistorisk Forening* 120: 43 – 80.

- Shimmings, P. & Antonsen, J. 2002. Høsttrekk hos kortnebbgås *Anser brachyrhynchus* på Helgelandskysten 1999 – 2002. Havørna 13: 48 – 51.
- Shimmings, P. 1998. Kvitkinngås ved rasteplasser langs norskekysten - forandringer i områdebruk medfører konflikt med jordbruksinteresser. Vår Fuglefauna 21: 11-15.
- Shimmings, P. 2002. Hvitkinngås – bestandsutvikling, trekkmonster og rasteplasser hos Svalbard-bestanden. side 17 – 21 i Gås i Nord : Ottar Nr. 239.
- Shimmings, P. 2004. Observations of Pink-footed geese *Anser brachyrhynchus* in the Helgeland region of Norway in autumn 2004, with emphasis on staging flocks. Upublisert rapport. 8 sider.
- Shimmings, P. 2006a. Pink-footed geese *Anser brachyrhynchus* in Helgeland, Norway in autumn 2006. Report to Fylkesmannen i Nordland & Direktoratet for naturforvaltning. 29 sider.
- Shimmings, P. 2006b. Uvanlig trekkforløp for hvitkinngås langs norskekysten høsten 2005. Vår Fuglefauna 29: 162 – 165.
- Shimmings, P. 2007. Monitoring of Pink-footed geese *Anser brachyrhynchus* in Helgeland, Norway in autumn 2007. Report to: Fylkesmannen i Nordland, miljøvernavdelingen & Herøy kommune, Nordland. 23 sider.
- Shimmings, P. 2008. Monitoring of Pink-footed geese *Anser brachyrhynchus* in Helgeland, Norway during autumn 2008. Report to: Fylkesmannen i Nordland, miljøvernavdelingen & Herøy kommune, Nordland. 17 sider.
- Shimmings, P. 2009. Monitoring of Pink-footed geese *Anser brachyrhynchus* in Helgeland, Norway during autumn 2009. Report to: Fylkesmannen i Nordland, miljøvernavdelingen & Herøy kommune, Nordland. 31 sider.
- Shimmings, P., Isaksen, K. & Mitchell, C. 2009. Monitoring of staging Barnacle geese *Branta leucopsis* in Norway during spring 2009. Report to Fylkesmannen i Nordland, miljøvernavdelingen & Herøy kommune, Nordland. 46 sider.
- Shimmings, P. under forb. Endringer i trekkstrategi hos kortnebbgåsa – etablering av rasteplasser på Helgelandskysten på høsttrekk. Planlagt trykket i Vår Fuglefauna.
- Strann, K.-B. & Gullestad, N. upubl. manus. Migration of Barnacle geese *Branta leucopsis* in North Norway.
- Suul, J. (red.). 2007. Vegafuglene. Vegaøyan Venner og Norsk Ornitologisk Forening. 39 sider.
- Tombre, I.M., Høgda, K.A., Madsen, J., Griffin, L.R., Kuijken, E., Shimmings, P. & Rees, E.C. 2008. The onset of spring and timing of migration in two arctic nesting goose populations: the pink-footed goose *Anser brachyrhynchus* and the barnacle goose *Branta leucopsis*. Journal of Avian Biology 39: 691 – 703.
- Tombre, I.M., Madsen, J., Tømmervik, H. & Eythorsson, E. 2004. Vårrastende kortnebbgjess i Vesterålen. Konflikter med landbruket, årsaker og konsekvenser. NINA Fagrapport 77. 25 sider.